

EEN VLAAMSE VILLA MET EEN BELGISCHE HYPOTHEEK?

Het manifest Vlaanderen-Europa 2002 onderzocht.

André Mommen

*"Men kan niet serieus van een 'cultuurgemeenschap' van de natie spreken,
als de ondernemers en de arbeiders van één en dezelfde natie
ophouden elkaar te begrijpen."*

J.W. Stalin (1)

Begin 1993 publiceerde de Vlaamse regering het manifest **Vlaanderen-Europa 2002** (2). Een belangrijk werkstuk volgens de aanhangers van de regeringspartijen CVP-SP-VU. Een vodge papier volgens de oppositie. Uit het manifest kan men evenwel opmaken dat de opstellers een mooier, krachtiger, rechtvaardiger en vooral mensvriendelijker Vlaanderen dan dat van 'la Belgique de papa' beloven. In dit besprekingsartikel zullen we dan ook proberen te achterhalen welke kansen Vlaanderen heeft om het jaar 2002 te halen. Onze werkwijze is als volgt: eerst bespreken we in het kort de inhoud en de opzet van het manifest. Daarna zullen we een aantal 'weeffouten' in het manifest aanduiden. En tenslotte zullen we op een beperkt aantal Vlaamse slakken veel zout leggen.

De uitdaging van Vlaanderen 2002.

Omdat 1993 voor Vlaanderen een bijzonder jaar is heeft de Vlaamse regering een manifest gepubliceerd om de onomkeerbare federalisering van het land te bejubelen. De Vlaamse regering wil tevens een dialoog aangaan

met de Vlamingen over hun toekomst onder het motto van 'democratie, sociale bewogenheid en modern bestuur'. Omdat de Vlaamse regering van regeren en vooruitzien houdt, worden tevens de nieuwe maatschappelijke uitdagingen beschreven en de antwoorden hierop gezocht en gepresenteerd.

We doen in het manifest een greep in de grabbelton van de uitdagingen: verloederend van het leefmilieu, toenemend individualisme, kansarmoede, de derde en vierde wereld, onverdraagzaamheid, sociale en culturele vervlaking, het democratisch tekort. Dan zijn er nog de ongelimiteerde verwachtingen van de mensen ten aanzien van de overheid. De Vlaamse regering stelt kordaat dat men niet alles van de overheid moet verwachten, al wordt de legitieme wens een 'betrouwbare overheid' niet ontkend.

Inmiddels zoekt Vlaanderen, aldus het manifest, nog altijd een plaatsje in Europa. Dat houdt de spanning er lekker in. Want een tweede spoor in het Vlaamse beleid is om Vlaanderen een zonnig plekje in Europa en de wereld toe te kennen. Vandaar dat het project nogal visionair 'Vlaanderen-Europa 2002' heet. Het hierop gebaseerde actieplan heet 'Beter leven in Vlaanderen 2002'. Dat beter leven zal het resultaat zijn van een heuse sociale revolutie. Die hoeft niet op straat te worden uitgevochten, maar zal het rimpelloze gevolg zijn van solidariteit, verdraagzaamheid, verantwoordelijkheid en democratie.

Dan is er nog het actieplan 'Besturen in Vlaanderen' waarin een grondig gemoderniseerd openbaar bestuur aan de burger wordt beloofd. En dat bestuur zal anti-bureaucratisch, efficiënt en doelmatig zijn. De Vlaamse regering zegt zelf van dit project dat het ambitieus is en dus risico's inhoudt. Om het project niet te laten mislukken moeten alle Vlamingen er de schouders onder zetten en zal er een grondig debat in het Vlaamse Parlement komen. Kortom, voor deze eerlijke poging moet veel goede wil los te weken zijn. Want nu de grote lijnen er zijn, kunnen ook de tussenstappen gezet worden door middel van twee vijf-jarenplannen en zal iedere minister voldoende beleidsnota's afscheiden om het modern bestuurd Vlaanderen gestalte te geven. Omdat een en ander ook tot het bewustzijn van de burger moet doordringen, belooft de Vlaamse regering begeleidende manifestaties, colloquia, beurzen, tentoonstellingen, themadagen en mediacampagnes. De vraag is of er veel volk zal op afkomen of dat alles zich zal beperken tot academische praat met veel journalisten op de recepties. Want het thema 'Vlaanderen' leeft enkel nog op geritualiseerde bijeenkomsten van de 'flaminganten' (Zangfeest, IJzerbedevaart).

Wie het manifest ter hand neemt, merkt meteen dat het serieus is wat de politici bedoelen. Ze willen niet meer op de korte termijn regeren of instaan voor veel lapwerk. Ze tekenen daarentegen Vlaanderens toekomst uit. Dit is een novum. Want toen in 1830 België gesticht werd, maakte men enkel een grondwet en zocht men met veel pijn en moeite een kandidaat voor de Troon. Niets van projecten en plannen waarvoor de burgers gesensibiliseerd moesten worden. Niets van mediacampagnes en colloquia. Men ging gewoon aan de slag omdat het project België duidelijk in de geesten van de nieuwe machthebbers was uitgetekend. Men had de macht met revolutionaire middelen gegrepen en men zou die ook niet meel afstaan.

Anders is het met de Vlaamse regering. Die zit er nu op basis van 25 jaar staats hervorming. Intussen denken heel wat politici dat het eindstation nog niet is bereikt. Vlaanderen krijgt wel zelfbestuur met een direct verkozen Vlaams parlement en uitgebreide bevoegdheden. Maar is het einddoel niet de confederale staatsvorm waarin Vlaanderen en Wallonië een verbond aangaan om slechts een minimale supra-nationaliteit binnen Belgisch verband te dulden? Ook dat is een project dat enig debat zou verdienen, ware het niet dat dit thema onbespreekbaar is in een regeringsmanifest van de Vlaamse regering. Regeren mag dan vooruitzien zijn, maar men moet wel voorzichtig zijn met het boekstaven van separatistische voorstellen.

Hier leggen we meteen de vinger op de zwakste schakel in het manifest: er wordt niet verteld in welk staatkundig verband Vlaanderen over enkele jaren zal functioneren binnen Europa. Men volstaat met de vage slogan dat het Vlaanderen van morgen tot stand komt in "een Europa en een wereld die voortdurend veranderen en in voortdurend wijzigende verhoudingen met de Belgische staat en met de andere gemeenschappen in België" (3) zal verkeren. En dan volgt de mooie zin: "Toch zal Vlaanderen zijn wat we er zelf van maken" (4). *Flandria farè da se*. Uiteraard zal een en ander een kleine culturele revolutie, hier aangeduid als 'mentale revolutie' (5), vergen. In het verleden werd in België te weinig planmatig bestuurd en ontbraken ook de beleidsinstrumenten (statistieken) om verder te kijken dan het dagelijkse belang. Er moet meer visie komen en de hele bevolking moet zich inzetten voor de uitvoering van langetermijnplannen. De Vlaamse regering hoopt die samenwerking tussen overheid en bevolking in de vorm te kunnen gieten van 'afsprakenovereenkomsten', d.w.z. bindende contracten waarbij de partners met elkaar afspreken wat ze willen realiseren en waarbij hun plichten en rechten worden geregistreerd. Dit klinkt niet nieuw, want sinds 1970 kent België al de 'contractuele planning' die al een

'voor wat hoort wat' beleid heeft proberen ingang te doen vinden. Met weinig positieve resultaten achteraf. Laten we evenwel hopen dat het met de 'afsprakenovereenkomsten beter afloopt. Wat we zelf doen, doen we immers beter?

Tenslotte is er nog de Vlaamse identiteit. Vlaanderen zal 'erkend en herkend moeten worden door Europa en de internationale gemeenschap (6). Zo is dat. Want een identiteit verwerft men slechts door de erkenning van de anderen, niet door eigen aanstellerig gedrag of door het opspelden van badges of door het plakken van een VL-sticker op de kofferbak. Helaas gaat het manifest niet uitvoerig in op deze identiteitskwestie. Dit omwille van de evidente reden dat Vlaanderen niet bestaat als een onafhankelijke staat, maar als een deelstaat van België. Vlaanderen is dus het Beieren van België. Een volwaardige Vlaamse identiteit is een staatkundige identiteit die slechts verworven kan worden door middel van de onafhankelijkheid, niet door de autonomie binnen een federaal staatsbestel. De rest is allemaal folklore. Want Wales, Noord-Ierland en Schotland kunnen wel hun eigen voetbalploeg hebben en meedoen aan de internationale competities, dat geeft deze post-feodale politieke constructies nog geen staatkundige identiteit.

Wat wil de Vlaamse regering nu eigenlijk concreet realiseren in het komende decennium? Dat komt men te weten na het lezen van een zevental hoofdstukken die de sporen leggen naar een beter en gelukkiger Vlaanderen, te weten een leefbaar, creatief, werkend, lerend, zorgzaam, toegankelijk en democratisch Vlaanderen. Dit zijn bevattelijke termen bedacht voor de prozaische beleidsdomeinen van milieu, cultuur en onderwijs, economie, gezondheidszorg, vervoer en openbaar bestuur.

Elk van deze beleidsdomeinen wordt in dit boek hoofdstuksgewijs behandeld, waarbij de presentatie als volgt gebeurt: eerst schets de Vlaamse regering een aantal ontwikkelingen en toestanden, dan volgt een analyse van de problemen en uitdagingen en tenslotte schetst ze middelen en de actiedoelen. Dit is zo komen overwaaien uit de handboekjes van bestuurs- en beleidkunde. Maar het is handig en geeft aan dat de Vlaamse regering zich van 'brains' heeft voorzien om een gaaf werkstuk af te leveren. Het gaat dus ogenschijnlijk de goede weg op met Vlaanderen en de Vlamingen.

Enkele weeffouten.

Veel zal uiteindelijk afhangen van de discussie over de beleidsinhoud en doelstellingen en de aan te wenden middelen om te komen tot dat leefbaar en

---

democratisch Vlaanderen. Maar als die discussie enkel moet gebeuren op basis van de inhoud van dit manifest, dan kan men vrezen dat het Vlaamse 'democratisch deficit' in 2002 wel eens even groot kan zijn als dat uit de tijd van 'la Belgique de papa'. Waarom? Omdat in dit manifest een aantal weeffouten zitten die het debat over dat leefbaar en democratisch Vlaanderen zullen vertroebelen.

In de eerste plaats komt dat door het wollige taalgebruik dat de opstellers van het manifest hebben gehanteerd. Ze trekken waar nodig veel sociologische mist op en zijn niet bereid om op essentiële punten man en paard te noemen. Wie het milieu-hoofdstuk leest, weet na verloop van tijd niet wie de vervuilers zijn en wat ze vervuilen. Inventarislijsten ontbreken, kosten-baten analyses eveneens. Waarover moet de burger dan praten als hij/zij tot een debat wordt uitgenodigd? Het gevaar bestaat dus dat men het in de discussie al snel eens wordt over (vage) principes, maar dat als het op betalen aankomt niemand meer thuis is.

Ten tweede worden in dit manifest, ondanks de hinderlijke sociologische rimram, geen machtsstructuren in de samenleving bloot gelegd of geduid. Dat is ernstig, omdat de 'maakbaarheid' van de samenleving (een principe waarvan de Vlaamse regering in een lovenswaardige poging toch vertrekt) staat of valt met de medewerking van de collectieve actoren (politieke partijen, vakbonden, pressiegroepen, media, etc.). In plaats daarvan leuteren de opstellers nogal populistisch over de 'Vlamingen', zonder dat men weet over welke Vlamingen ze het hebben. Omdat de referentie-structuren ontbreken, valt het democratisch Vlaanderen in een soort post-modernistisch gat dat ideologieloos toegesneden is op de 'burger'. Uiteraard zal die zich op een gegeven moment erg 'lekker' gaan voelen, omdat de grote solidaire unanimiteit heeft toegeslagen (de 'utopie'). Doch een dergelijk aardsparadijs heeft nooit bestaan en zal ook in 2002 niet bestaan. Zelfs niet in het Vlaanderen van de post-moderne bio-boeren, mosselensouperen en pensenkermisessen.

Een derde weeffout betreft de verzwegen bedoelingen achter het manifest. Manifesten worden door politici niet gepubliceerd omdat ze louter en alleen het welzijn van de onderdanen op het oog hebben, maar wel omdat ze er andere politieke bedoelingen mee hebben. Al lezende komt dan ook de onaangename gedachte boven dat dit manifest eigenlijk een sociologische vulling van gemeenplaatsen is om een manifest gebrek aan ideeën te verhullen. Het gebrek aan (vooral financiële) middelen wordt daarom handig in welzijnspraak verdrongen. Tevens wil men met voluntaristische volzinnen de

algehele maatschappelijke crisis in Vlaanderen oppoetsen.

Het gaat immers niet goed met Vlaanderen. In elk geval veel slechter dan de auteurs van het manifest durven bekennen. Om maar met de deur in huis te vallen: en zeer ernstig probleem is het migrantenthema. Dit vraagstuk is sinds de verkiezingen van 1991 heel sterk de voorgrond getreden. De groei van het Vlaams Blok heeft bewezen dat dit migrantenthema verantwoordelijk is voor de afbrokkelende politieke stabiliteit en de komende onbestuurbaarheid van de grote steden. Maar in dit manifest wordt met geen woord gesproken over dit probleem. Hierdoor krijgt men de indruk dat Vlaanderen verdraagzaam en solidair blank zal zijn.

Een vierde weeffout die de opstellers van het manifest hebben gemaakt is dat ze vertrekken van een a-historisch Vlaanderen. Dat getuigt van een technocratische aanpak. Principes worden gehuldigd, maar niet aan hun ideologische oorsprong getoetst. Vlaanderen wordt ten onrechte niet erkend en herkend als een onecht kind van België. De Belgische hypotheek die op de Vlaamse villa rust, wordt niet gelicht.

Vertrekkend vanuit deze vier weeffouten zullen we een niet-uitputtende opsomming geven van alle ongerechtigheden die we bij de lectuur van het manifest hebben opgetekend. De volgende thematische punten zullen we in de volgende paragrafen aan de orde stellen:

- culturele autonomie in Europa en het begrip 'subsidiariteit';
- de Vlaamse staatsschuld;
- de demografische tijdbom;
- de industriële afbraak;
- de Vlaamse KMO's;
- de Vlaamse overlegconomie;
- het clusterbeleid;
- het Vlaamse verankeringsbeleid;
- het Vlaamse mestoverschot;
- de politieke benoemingen.

Al deze thema's komen ofwel uitvoerig ofwel nauwelijks aan bod in het manifest en onze kritiek op deze passages zal zich vooral toespitsen op de gebrekkige presentatie van die problemen. Een aantal problemen wordt in het Vlaamse manifest niet genoemd of uitdrukkelijk tot beleidsdoel verklaard. We hebben het even gehad over het migrantenvraagstuk. Dat ontbreekt expliciet, al heeft men de indruk dat het ingegraven is onder wollige woorden als 'solidariteit' en 'verdraagzaamheid'. Maar die verdraagzaamheid kan uiteraard

---

ook betrekking hebben op het banale thema van de 'levensbeschouwelijke' verdraagzaamheid, waarmee men gemeenlijk de relatie tussen (katholieke) gelovigen en vrijzinnigen aanduidt. Voorts ontbreekt het thema AIDS volledig. Een omissie? Of moet eerst een bloedbankschandaal, zoals in Frankrijk, aan de oppervlakte komen eer de Vlaamse regering 'vooruit' kijkt? Deze en andere missers zullen we niet aanraken, omdat we geen nieuwe hoofdstukken voor het Vlaams manifest willen produceren.

Zout op Vlaamse slakken.

- Subsidiariteit.

De opstellers van Vlaanderen-Europa 2002 doen ons geloven dat het toekomstige Vlaanderen "een eigen plaats (zal) verwerven en democratische beginselen veiligstellen door subsidiariteit en ruimte voor culturele verscheidenheid" (7).

Het begrip subsidiariteit is afkomstig uit de katholieke politieke filosofie om de grondslagen van de levensbeschouwelijke segmentering van staat en maatschappij (de verzuiling) te rechtvaardigen. Dat begrip gebruikt men hier echter voor het definiëren van de positie van Vlaanderen binnen de Europese context. Vlaanderen wil men op grond van het subsidiariteitsbeginsel binnen Europa tot beschermd cultureel reservaat verklaren. Waarom? Omdat anders Vlaanderen zal verdrinken in de Europese schaalvergroting. Dat moet worden voorkomen door middel van de erkenning door Europa van het subsidiariteitsbeginsel. Volgens de Vlaamse regering betekent subsidiariteit dat "een hoger bestuursniveau niet moet ingrijpen in aangelegenheden die door een lager bestuursniveau kunnen worden afgehandeld. Dit beginsel is de basis voor de opbouw van een Europa van de culturen, waarin Vlaanderen een pioniersrol kan spelen" (8).

Om aan Vlaanderen in deze meteen een pioniersrol toe te kennen getuigt niet alleen van veel pretentie, maar ook van een verkeerde inschatting van de machtsverhoudingen in Europa.

Of er in het nieuwe Europa ruimte en behoefte zal zijn aan subsidiariteit is maar zeer de vraag, omdat subsidiariteit ook kan worden begrepen als het organiseren van culturele monopolies en beschutte werkplaatsen voor het 'eigen volk'. En daar is de EG in principe tegen.

Daarbij is het 'Europa der culturen' slechts een uitvinding van politici en

cultuurprofeten die bang zijn fijngemalen te worden tussen de grote culturen. Helaas, maar heel wat sociologische wetmatigheden duiden op een niet te stuiten 'verangelsaksing', omdat de media inmiddels het jachtdomein zijn geworden van de multinationale investeerders en omdat het Engels op dit moment de lingua franca van de wetenschap, het entertainment en het bedrijfsleven is geworden. Wat van de kleine culturen zal overblijven, is een collectie van beschermde en noodlijdende idiomen voor strikt lokaal gebruik (het 'Letzeburgs-effect').

Subsidiariteit zal in elk geval leiden tot het mogen subsidiëren van lokale culturen die niet meer meekunnen in de vaart der volkeren. Maar dat zal wel veel geld kosten aan de Vlaamse regering als de sponsors wegvallen of niet willen komen opdagen.

- De Vlaamse staatsschuld.

Vlaanderen mag na de Belgische boedelscheiding rekenen op een eigen aandeel in de Belgische staatsschuld van om en nabij de 5.000 miljard frank. Die schuldenlast zit nu nog 'onschuldig' verborgen in de Belgische boedel. Maar Vlaanderen zal er zeker niet aan ontsnappen om op te draaien voor meer dan de helft van de Belgische hypotheek. Voorts is er nog het Verdrag van Maastricht uit 1991. Volgens de Maastricht norm mag men in 1996 het tekort op de staatsbegroting tot maximaal 3 procent van het BNP laten groeien en mag de totale staatsschuld niet meer dan 60 procent van het BNP bedragen. Pas dan mag men meedoen met de Economische en Monetaire Unie (EMU). Gezien de huidige recessie zal België deze norm niet halen in 1996. Bij een eventuele Belgische boedelscheiding zal blijken dat Vlaanderen ook niet aan die norm kan voldoen, tenzij men bereid is om radicaal in de Vlaamse welvaartsstaat te snijden.

- De demografische tijdbom.

De voortgaande 'vergrijzing' van de bevolking zal op korte termijn hoge maatschappelijke kosten met zich meebrengen. De financiering hiervan heeft betrekking op twee componenten: enerzijds zullen de totale pensioenlasten als gevolg van de gemiddelde stijging van de levensduur tot weldra 80 jaar fors toenemen en anderzijds de verzorgingskosten van een groter aantal (hoog)bejaarden ('opa-boom') exponentieel stijgen. Dit terwijl de populatie- van

---

economisch actieven proportioneel en absoluut zal afnemen als gevolg van de lage nataliteit ('ontgroening'). Dit actuele probleem wordt door de Vlaamse regering in haar manifest uitvoerig besproken. Er wordt gesteld dat de bejaarden een "groter deel van de economische rijkdom" (9) zullen opsorpen dan vandaag. Maar met welke beleidsinstrumenten men deze problemen zal oplossen wordt verder niet in details aangeroerd. Men beperkt zich tot de klassieke oproep tot 'solidariteit' tussen allen. Intussen zien we echter dat de 'markt' in belangrijke mate reeks actief is in wat we maar gemakshalve de 'overlevingssector' zullen noemen. Allerlei spaar- en beleggingsregelingen worden fiscaal aantrekkelijk gemaakt door de overheid. Men kan zich tegen allerlei risico's verzekeren en dat gebeurt ook steeds meer, omdat mensen met hogere inkomens ook hogere verwachtingen koesteren en denken dat die niet vervuld zullen worden door de 'solidariteitsfondsen'.

- De industriële afbraak.

In het manifest wordt slechts met mondjesmaat gewag gemaakt van de economische basis van de Vlaamse welvaart. Een goede typering (met sterke-zwakke analyse) van die Vlaamse economie wordt niet gegeven. In plaats daarvan lezen we wat gemeenplaatsen.

De Vlaamse economie wordt vooral bepaald door de vestigingen van multinationale ondernemingen. Deze laatste kwamen hoofdzakelijk in de jaren zestig om hun produktieafdelingen in Vlaanderen op te richten, omdat hier het investeringsklimaat bijzonder gunstig was (fiscale voordelen, goedkope investeringskredieten, industrieterreinen, snelwegen, overvloedige arbeidskrachten). Deze multinationals investeerden vooral in de petro-chemische industrie, in de consumenten-elektronica en de assemblage van auto's (inclusief het leveren van de onderdelen).

Met deze 'Fordistische' industrieën gaat het op dit moment niet goed, omdat er een grote overcapaciteit in de 'burcht' Europa is opgebouwd. De raffinaderijen kampen met een gigantische overcapaciteit als gevolg van concurrentie van de olieproducerende landen die hun eigen olie nu zoveel mogelijk zelf raffineren. De zware chemische industrie heeft door succesieve investeringsgolven eveneens een te grote capaciteit opgebouwd en moet nu afslanken. Daarbij komt nog dat de concurrentie van de Oosteuropese landen met hun lage lonen is toegenomen. In de automobielbedrijven is nu sprake van een zware recessie en van overcapaciteit die vooral ontstaan is door de

snelle rationalisatie van de produktie en het invoeren van robots in de bestaande autofabrieken. Ook hier vindt vandaag een *forse* saneringsronde plaats, niet het minst in Vlaanderen waar DAF (na het faillissement), General Motors-Antwerpen, Volkswagen-Vorst en Ford-Genk besloten tot belangrijke inkrimpingen van hun personeelsbestand na rationalisaties te hebben doorgevoerd (o.a. extra shiften). In de automobielnijverheid zal men spoedig de capaciteit aan de afzetmogelijkheden moeten aanpassen als de Japanners hun eigen fabrieken in Europa gaan bouwen.

In de consumenten-electronica is Philips al geruime tijd bezig zich compleet uit Vlaanderen terug te trekken door de produktie uit te besteden in het Verre Oosten. Dat spaart op de loonkosten.

Door de crisis in de multinationale sector en de dalende werkgelegenheid in de assemblagebedrijven wordt een belangrijk deel van de klasse van industrie-arbeiders in haar bestaan bedreigd. In 1991 werkten in Vlaanderen 46.182 mensen in de automobielnijverheid. Opmerkelijk is dat de automobielnijverheid tot en met 1990 een bijna constante toename van het aantal arbeidsplaatsen liet zien (41.485 in 1975 en 48.058 in 1990), waarna een lichte inkrimping plaatsvond. Vandaag heeft men te maken met massa-ontslag. Zonder dat de Vlaamse regering hier een adequaat antwoord op heeft. In de elektronica is de uitstoot van arbeidskrachten sinds midden jaren zeventig ononderbroken geweest, want in 1975 werkten in deze sector nog 51.754 mensen. In 1991 nog maar 37.560 mensen. Deze teruggang hoeft ons niet te verbazen, daar het heel gemakkelijk is om deze elektronica-produkten in de Derde Wereld te maken, daar de transportkosten daar vandaan relatief gering zijn.

Of deze neergang van de industriële werkgelegenheid in de gemultinationaliseerde sector nog te keren is, valt te betwijfelen. Niemand gelooft nog in de her-industrialisatie stelling en zeker niet in de thesis dat het aantrekken van nieuwe multinationals (Japanners?) tot meer werkgelegenheid zal leiden.

- De Vlaamse KMO's.

In het manifest van de Vlaamse regering wordt nogal breeduit geschreven over de vitaliteit van het Vlaamse bedrijfsleven dat het vooral moet hebben van de KMO's en het risicokapitaal (10). Ook dit is een thema dat al meer dan een decennium moeiteloos uit de pennen van journalisten en economen vloeit. Het KMO-thema heeft tot nu toe veel functionele mist verwekt, waardoor de structurele zwakte van de Vlaamse KMO cultuur onbesproken is

gebleven. Veel van deze KMO's fungeren als toeleveringsbedrijven van de multinationals. Vele KMO's zijn in belangrijke mate afhankelijk van onderaannemingscontracten of ze bewegen zich op markten die niet geschikt zijn voor massaproductie. De KMO's mogen dan wel flexibel zijn, ze zijn veelal ook afhankelijk van slechts één produkt dat soms moeilijk in het buitenland te commercialiseren is. Kapitaal voor verdere research en ontwikkeling bezitten ze niet, dus ze blijven zeer kwetsbaar voor concurrentie van nieuwkomers of van multinationals die naar diversificatie streven. Het probleem met de zo geroemde KMO's is dat ze een vorm van 'wild kapitalisme' vertegenwoordigen. De arbeidsvoorwaarden zijn veelal slecht en de job-onzekerheid is groter dan bij de grote ondernemingen. Veel KMO's draaien op arbeidskrachten geleverd door de naaste familie en hebben soms het karakter van een 'sweat shop': veel (niet of weinig betaalde) overuren maken om de kop boven water te houden.

De Vlaamse regering onderkent impliciet deze zwakte in de KMO-cultuur en stelt daarom dat de KMO's de optimale voorwaarden aangereikt moeten worden om te kunnen doorgroeien tot grote ondernemingen. Dit is een ideologie die meer dan tien jaar geleden ineens populair werd toen de multinationals niet meer zorgden voor additionele werkgelegenheid. De redding zou daarom komen van KMO's die met relatief geringe kapitaalinzet betrekkelijk veel nieuwe arbeidsplaatsen konden scheppen. Inderdaad, van die KMO's kende men er enkele. Deze waren uit het industriële niets ontstaan en hadden na verloop van tijd een aanzienlijke omvang bereiken (zoals de saga van de tapijtenfabriek Beaulieu van 'boer Clercq' leerde). Dat succesvolle KMO-landschap vond men in het 'Texas' van Kortrijk, waar een oude traditie van kleine weverijen, thuisarbeid en lage lonen bestond. Dat succesvolle kapitalisme deed een beroep op lokale (familie) tradities van hard werken en boereslimheid. Zijn dat niet twee traditionele Vlaamse eigenschappen?

De gebanaliseerde wereld van de KMO verwijst eigenlijk naar de dualiteit die in de Vlaamse economie al meer dan een eeuw een realiteit is, ni. de scherpe tegenstelling tussen de geïnternationaliseerde sector en de sector die hoofdzakelijk voor de binnenlandse markt produceert. De bedrijven actief in de geïnternationaliseerde sector zijn over het algemeen kapitaalintensief, stellen veel arbeiders te werk in grote produktie-eenheden, worden grotendeels gecontroleerd door buitenlandse groepen (assemblage- of 'schroevendraaierfabrieken') en produceren voor de export. De kleine ondernemingen produceren voor de lokale markt. Op enkele uitzonderingen na zijn de laatste niet bij machte om over de grens te kijken. Ze beschikken over geen commercieel apparaat of

internationaal netwerk dat hen kan vooruit helpen. Soms opereren ze wel op de nationale markt, maar uiteindelijk zijn ze voor hun overleving aangewezen op enkele grote klanten uit de geïnternationaliseerde sector. Van hoofdaannemer veranderen kunnen deze KMO's dan niet, omdat ze eenzijdig gespecialiseerd zijn, geen eigen onderzoeks- en ontwikkelingswerk verrichten en geen eigen markten prospecteren. Tenslotte liegen de statistieken er niet om: de meeste faillissementen vinden plaats in de wereld van de KMO's.

- Het clusterbeleid.

Een variant van de gebanaliseerde theorie over de KMO's is het 'clusterbeleid' dat volgens de Vlaamse regering een alternatief zou zijn voor het verlenen van lineaire en quasi automatische steun aan sectoren en bedrijven in moeilijkheden (11). Clusters van activiteiten hebben betrekking op opeenvolgende stappen in het productieproces die onderling en met onderzoekinstellingen een gemeenschappelijk strategisch project uitwerken. Daarover wil de Vlaamse regering met het bedrijfsleven afspraken maken (12). Hoe men dat wil doen is onduidelijk en vaag, omdat het 'clusterbeleid' eigenlijk niets anders is dan het pompen van overheidsgeld in laboratoria (b.v. Plant Genetics in Gent) die nieuwe producten ontwikkelen en daarvoor partners zoeken. In feite betaalt de overheid dan de eerste kosten en laat de privé sector met de winsten lopen. Tevens is het niet duidelijk wat men met 'clusters' bedoelt. De vele KMO's die voor hun afzet aangewezen zijn op de multinationale bedrijven als afnemers, vormen eigenlijk ook 'clusters'.

- De Vlaamse overleg-economie.

De Vlaamse regering wil de overleg-economie (ook wel het neo-corporatistisch systeem geheten) behouden. Die overleg-economie is trouwens de basis van de na-oorlogse welvaartsstaat geweest. Het was het befaamde Sociaal Pact van 1944 dat de samenwerkingsmodaliteiten tussen het georganiseerde bedrijfsleven en de vakbeweging vorm heeft gegeven. Voorts is er nog de uit 1954 daterende Gemeenschappelijk Verklaring over de Productiviteit waarbij ondernemers en vakbonden overeenkwamen dat rationalisaties en technologische vooruitgang niet ten koste mochten gaan van de lonen en de werkgelegenheid. Het Nationaal Comité voor de Economische Expansie uit 1960 was het logische sluitstuk van deze neo-corporatistische overlegstructu-

ren. Het is op basis van deze compromissen dat de Belgische welvaartsstaat is opgebouwd.

De Vlaamse regering wil deze Belgische constructie (13) overnemen. Wat niet zo moeilijk is, omdat zich inmiddels in Vlaanderen, als gevolg van het langzame federaliseringsproces, reeds overlegstructuren hebben gevormd welke direct zijn afgeleid van het Belgische model. Aan de top staan het Vlaams Economisch en Sociaal Overleg Comité (VESOC) en de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV). Het is via deze neo-corporatistische overlegorganen dat de Vlaamse regering tot afspraken met de 'sociale gesprekspartners' kan komen. Het sociaal-economisch overleg op het Belgisch niveau wordt gedragen door de twee grote vakbonden (ABVV en ACV) die met het Verbond van de Belgische Ondernemingen (VBO) zaken doen. Doch in Vlaanderen moeten ACV en ABVV zaken doen met het Vlaams Economisch Verbond (VEV). Het probleem met het VEV is dat deze patronale Organisatie geen federatie is van sectoriële bedrijfsorganisaties, maar individuele leden telt, waarvan veel KMO's. Het VEV is sinds het midden van de jaren zeventig erg neo-liberaal getint en neemt veelal minder verzoenlijke standpunten in dan het VBO. Met het VEV zal het voor de vakbonden dus minder gemakkelijk zijn om zaken te doen.

- Het Vlaamse verankeringsbeleid.

Het gevaar van een algehele uitverkoop van het nationale patrimonium aan buitenlandse kapitaalgroepen werd in België al in de jaren zestig onderkend. Men vreesde voor het overgaan in vreemde handen van belangrijke Belgische bedrijven (zoals ACEC en Petrofina). Multinationale investeerders kwamen niet alleen naar België om hier nieuwe productie-eenheden te bouwen, maar ook om bestaande bedrijven op te kopen.

Dit uitkopen van de Belgische aandeelhouders is inmiddels aan strikte beursregels onderworpen en de Europese Commissie houdt een oogje in het zeil met betrekking tot de concurrentieregels. Doch over het algemeen staat niets of niemand een omvangrijke aandelentransactie in de weg. Men moet zich enkel aan de spelregels van de Bankcommissie houden als het een beursgenoteerd fonds betreft. Eigenlijk is de verkoop van de Belgische bedrijven een grote successtory geworden. Want na de overname van de Société Générale de Belgique door Suez in 1988, blijft er nog maar weinig over wat het label 'Belgisch' of 'Vlaams' verdraagt. Ook in de laatste uithoeken van de voedingsnijverheid zijn de buitenlanders opgerukt (Tiense Suiker, Côte d'Or, Callewaert). Gevaert is al sinds het begin van de jaren

tachtig volledig in handen van Bayer. Wat van Gevaert rest is een holding die onder André Leysen de meerwaarde te gelde heeft gemaakt en belegd in Belgische aandelen. Hierbij wordt nauw samengewerkt met COBEPA, het Belgische filiaal van het Franse Paribas.

Dit succesvol uitverkopen van Belgische of Vlaamse bedrijven heeft de laatste jaren de tongen in beroering gebracht en om de publieke opinie te sussen heeft men de 'Belgische' of 'Vlaamse' verankering uitgevonden. Verankering staat hier dan voor het nemen van een blokkerende minderheidsparticipatie in het aandelenkapitaal van een verkochte onderneming, ten einde te voorkomen dat de controlerende buitenlandse aandeelhouder ongewenste beslissingen kan nemen.

Helaas, uit concrete ervaringen met het spontane Belgische verankeringsbeleid weten we dat de 'anker-aandeelhouders' altijd graag met een bonus willen vertrekken. Zo wordt de huidige Belgische verankering van de Société Générale nog waargenomen door de verzekeringsgroep Assurances Générales (AG). Maar de familie Lippens denkt er al enige tijd over om dat pakket aandelen van de hand te doen. Men wacht op een koper die een mooie prijs wil betalen. Inmiddels heeft AG zich al ontdaan van de participatie in de Generale Bank. Want AG heeft vers geld nodig voor haar overnamebeleid (de ASLK).

In het manifest van de Vlaamse regering lezen we dat bij de privatisering van de Belgische Openbare Krediet Instellingen (OKT's) gedacht wordt aan een Vlaamse verankering (14). Maar om de OKI's te verankeren is veel kapitaal nodig. Heeft de Vlaamse regering dat? Ook hier wordt met intenties gespeeld waarvoor men niet kan aangegeven hoe men die kan financieren.

- De Vlaamse mestoverschotten.

In de milieu-paragraaf wordt slechts kort ingegaan op de Vlaamse mestproblematiek. Daarbij wordt een Mestactieplan met 'bemestingsboekhouding' beloofd dat voor het jaar 2001 een bemestingsnorm belooft (15). Typisch voor het proza van de Vlaamse regering is dat het woord 'varken' gewoon ontbreekt in de tekst alsof het de Vlamingen zelf zijn die debet zijn aan de niet te stuiten vloedgolf van drjfinest. Vlaanderen zinkt vandaag weg in de varkensmest omdat er meer varkens dan mensen in Vlaanderen leven. Dit alles met de zegen van de Vlaamse Boerenbond uit Leuven en de Vlaamse voederfabrieken. Toch zou men zich de vraag kunnen stellen of Vlaanderen

wel zoveel varkens nodig heeft? Ze worden immers massaal geëxporteerd. Naar de Waalse Ardennen of naar het Italiaanse Parma waar men er dan 'lokale' hammen van prepareert.

In het manifest wordt gepleit voor een moedig afstappen van de aloude praktijk van een 'einde van de ^{pijp}' aanpak van het milieuprobleem. Dat betekent milieuvriendelijk produceren en consumeren, plus ontwikkelen van 'schone' technologie. Men gaat alleen nog niet zo ver om te pleiten voor 'anders gaan leven'. Maar dat komt omdat die ene partij niet in de coalitie zit. Voor de rest is het allemaal 'propere lucht en stilte' die het nieuwe Vlaanderen zal brengen. Ook hier weer ontbreken in de inventaris de concrete middelen (b.v. ecotaks, energietaks) om het arcadische Vlaanderen te realiseren. Ons varkensvoorbeeld is hier afdoende om te illustreren dat het varkentje niet bij name mag worden genoemd: de grote industrie en de bio-boeren.

Alle mooie plannen ton spijt, maar technieken à la 'bemestingsboekhouding' zullen de deur open zetten voor massale fraude en corruptie. Na de hormonenmafia krijgen we de mestmafia.

- Politieke benoemingen.

Zal het zelfstandige Vlaanderen democratischer en ethisch hoogstaander zijn dan het oude België? Die indruk wordt in dit manifest ten onrechte gewekt. Een democratischer Vlaanderen zal niet uit het niets ontstaan. Vlaanderen erft de oude politieke partijen, zuilen en vakbonden die allemaal hun steentje hebben bijgedragen aan de grootste kankerplek van de parlementaire democratie: de politisering van het openbaar bestuur. Over deze hete aardappel wordt met geen woord gerept in het Vlaamse manifest. Voorwaar een krachttoer. Want hoe kan men nu een heel hoofdstuk volschrijven over een 'democratisch Vlaanderen' (16), zonder dit probleem ook maar te vermelden?

Ondanks de vage paragrafen over een modern overheidsapparaat, is het niet duidelijk in welke mate ook de openbaarheid van bestuur een instrument kan zijn voor een goede relatie tussen burger en bestuur. Want het begrip 'openbaarheid van bestuur' wordt niet eens gebruikt. Er wordt alleen gepraat over informatie verstrekken. De verstrekkers dat zijn de politici en de ambtelijke kolos. Vanuit de Belgische praktijk weten we in welke moeilijke positie de ambtenaar zit indien hij of zij wantoestanden en gevallen van corruptie aan

het licht wil brengen. Ook over dit probleem zwijgt men decent in het Vlaams en in andere talen. Het toekomstige Vlaanderen zal allicht even corrupt zijn als schoonmoeder België.

Goede en slechte punten.

Men kan met de techniek van het geven van goede en slechte punten duidelijk maken dat een beleidstekst niet deugd. Vreemd genoeg is met die techniek hier weinig eer te behalen bij het ontrafelen van het manifest Vlaanderen-Europa 2002. Dat komt omdat de opstellers van het manifest zich grotendeels in sociologische mist huilen.

Het is een manifest dat vooral de 'zachte sector' tot voorwerp heeft. Daarin passen geen collectieve actoren en machtsstructuren. De opstellers willen vooral de burgers in een brede dialoog bij het toekomstige beleid betrekken en hiervan een media-gebeuren maken. De vraag is of een dergelijk breed debat wel stuurbaar is. Veel spontane belangstelling bij de bevolking is er niet.

Een fundamenteel probleem is dat de huidige federalisering van de Belgische staat niet of nauwelijks gedragen wordt door een opiniebeweging. Vlaanderen is uiteindelijk in zijn politieke uitdrukkingsvorm het produkt geworden van een langzame implosie van de Belgische centralistische staat. Dit verklaart grotendeels het ontbreken van iedere nationalistische pathos in het manifest van de Vlaamse regering. Wat tenslotte overblijft is het sociologisch omhulsel dat past bij de nieuwe klasse van politici welke vandaag de Vlaamse lakens uitdeelt. De ideologie is met hen teruggetreden en vervangen door trefwoorden als informatie, communicatie, animatie, bewustwording, sensibilisering.

NOTEN

- (1) J.W. Stalin, Het Marxisme en het nationale vraagstuk, Amsterdam, Uitg. Pegasus, 1948, p- 47.
- (2) L. Van den Brande e.a., Vlaanderen-Europa 2002. Een project van de Vlaamse regering, Tielt, Lannoo, 1993, 197 p.
- (3) Id., p. 13.
- (4) Id.
- (5) Id., p. 14.
- (6) Id., p. 16.
- (7) Id., p. 25.
- (8) Id., p. 25.
- (9) Id., p. 20.
- (10) Id., p. 110.
- (11) Id., p. 107.
- (12) Id., p. 111.
- (13) Id., p. 111.
- (14) Id., p. 110.
- (15) Id., p. 64-65.
- (16) Id., p. 163-174.